

Žene i muškarci u promjenjivoj Europi, tako bi otprilike glasio prijevod tematskoga broja časopisa za društvene znanosti strasburškog humanističkog sveučilišta, broja koji donosi niz zanimljivih pogleda na povijest odnosa među spolovima, onakvu kakva se može iščitati iz nekih od obilja umjetničkih, kulturnih i pravnih "tekstova" od srednjega vijeka do

danas. Proslov glavne urednice Annie Bloch svjedoči kako je znanstveni legitimitet teme spola/roda, muških i ženskih identiteta, obiteljskog i spolnog života, i u kolijevci europskog feminizma, još uvijek predmetom, kako kaže, "institucionalnih opiranja" i "nelagoda", čak i unutar njihova prirodnog okrilja, društvenih znanosti. Raspon interesa koji ovdje pokazuju francuski znanstvenici kreće se od uobičajenih toposa feminističke kulturne kritike — velikih tema "mitova i slika žene" (Henck, za 19. stoljeće), preko nešto nekonvencionalnijih zahvata u rubne kulturne označitelje kao što su sudionništvo žena u različitim srednjovjekovnim oblicima razbibrige, igrama s kartama ili športu (Mehl, 14-16. stoljeće), nadalje antropoloških uvida u rodnu raspodjelu spolnih nadležnosti unutar pojedinih društava (mongolskog, primjerice — Bianquis), kao i tumačenja percepcije zdravlja i smrti ovisno o spolu (Thiry-Bour; Denis), ili pak "brisanja žene" što ga polučuje medicinska tehnologija rađanja i njoj pripadna terminologija (Le Breton), sve do socioloških analiza ženskih i muških profesionalnih uloga u suvremenosti (Bihr, Pfefferkorn, Charles/Kober, Lagrave), uloga unutar bračnog i roditeljskog para (Hurster, Chaland), te prošlih i sadašnjih pravnih regulacija spolnih odnosa (Werckmeister, Franceris, Mohia-Navet), sagledanih i francusko-njemačkim usporednicama (Hincker). Vrsnoća cijeloga zbornika ogleda se ponajprije u činjenici da je uistinu djelotvorno uspio nadići stranputice radikalnih pozicija i motriti problematiku što ju je na pozornicu uveo feminizam s mnogo sluha za njezine spone s tradicionalnim uporištima humanističkih znanosti, ali i s dužnom otvorenosću prema suvremenim metodološkim potragama. Primjerice, procijep između esencijalističkih i kulturoloških pogleda na problematiku spola baština je, kako saznajemo od Paula Hoffmanna, još spora između kartezijske tradicije prosvjetiteljskih moralističkih i materijalističkih mislilaca na jednoj strani, te mehanicističkih i animističkih teorija fiziologije na drugoj. Upozorila bih također na tekstove koji osvjetljaju jezična obilježja, recentnu percepciju i moguću budućnost feminističke re-inskripcije povijesti kao diskurzivno-društvenog angažmana koji još nije donio željenih rezultata, izgubivši pritom karakter "projekta" i pretvorivši se u nešto bezazleniju "kulturu" — autorice su im Elisabeth G. Sledziewski, Irene Fenoglio i Carine Klein. Ovim načelnim lingvističkim i sociološkim razmatranjima pridružuje se i autorica Charlotte Herfray, podsjetivši na neizbježne psihoanalitičke evokacije teoretičara "malene razlike" — Freuda i Lacana, poglavito u onomu aspektu u kojima se oni uvršćuju u socijalnu anamnezu dinamike odnosa među spolovima. Rekapitulacija temeljnih pitanja s kojima se feministička kritika posljednjih desetljeća hvatala u koštac neophodan je i koristan uvod u pojedine teme, premda u odnosu na trenutnu proliferaciju angloameričkih analiza prezasićenih premisama koje se ovdje iznova izlažu djeluje pomalo kao blijedi *déjà vu*. Stoga je kreativni doprinos zbornika ipak više u samoj njegovoj razuđenosti i pojedinim blistavim studijama zasebnih tema, recimo onih koji se bave glamuroznim muškim presizanjima u tradicionalno ženska carstva, kao što je primjerice duhoviti tekst "Profesija kuhar(ica)" autorice Colette Méchin, ili pak

Femmes et Hommes dans une Europe en mutation = Revue des Sciences Sociales de la France de l'est, no 23, Université des Sciences Humaines de Strasbourg, Strasbourg 1996., 276 str.

suvremenim stvarnosnim "mekanim" preoblikovanjima stožerne kulturološke i psihoanalitičke metafore Oca — u tekstu "Paradoski i krhkosti očinstva: očevi u slobodnim vezama" autora Jean Werckmeistera.

Lada ČALE FELDMAN

Carla Corradi Musi, Shamanism from East to West, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997., 113 str. (Bibliotheca Shamanistica)

Šamanizam je interkulturalni fenomen što ga Eliade definira kao tehniku ekstaze kojom je ovladao pojedinac unutar određenog kulturnog konteksta u čijem svjetonazorskom temelju leže vjerovanja u duhove na makrokozmičkoj razini i vjerovanje u dvostrukost duše

na mikrokozmičkoj razini. U očitovanju ove komplementarne opozicije dana je mogućnost šamanskog djelovanja — po značenju individualna, a po funkciji kolektivna.

Bilo da se radi o hereditarnom obliku šamanizma ili pak pozivu i odabiru pojedinca od nekog duhovnog entiteta, djelovanje šamana uvijek je intendirano "drugima", a ne njemu samome. Šamanizirati za sebe samoga nije moguće.

Teorijski okvir šamanskih vjerovanja opisan je u kratkom prvom odjeljku prvoga poglavlja knjige o šamanskom "dvojniku" — mogućnosti drugotvorenja duše za vertikalna putovanja u nad- i podsvjetove, te njezina "posuđivanja" duhovima koji u nju silaze. "Zemaljskom dušom" ostaje šaman prisutan unutar ritualne stvarnosti čime mu je omogućeno vladanje situacijom "ovdje".

Autoricu Corradi Musi ne zanima fenomen šamanizma kao takav, njezin je rad deskriptivno komparativan. Ideju duše dvojnika u ugrofinskom šamanizmu ona nalazi središnjom i u sibirskom šamanizmu kojega se smatra izvorištem šamanizma uopće i njegovih kasnijih širenja u zapadnoeuropskoj kulturi s jedne i sjevernoameričkoj s druge strane.

Kao dva temeljna simbola euroazijskog šamanizma uzima autorica elemente vatre i vode. Vatra je simbol moći dok je voda medij inicijacije i šamanskog preporođanja u svjetove "onkraj".

Mogućnost usporedbe ugrofinskog šamanizma s europskom srednjovjekovnom magijom obrađuje se u trećem poglavlju, a nastavlja se na već poznate radove Carla Ginzburga. Kao motiv usporedbe uzima Corradi Musi vezu između magijskog mlina Sampo iz finskog epa Kalevala i svetoga Grala.

Slijedi studija o štovanju drveta života, općem mjestu u simboličkom kontekstu šamanskih mitskih motiva.

U poglavlju "Iz starih izvora" dan je prikaz šamanizma i magije (kronike iz 16. st.), šamanizma i vampirizma (Calmetova *Dissertazioni*), šamanskih praksi ugrofinskih naroda prema djelu Giulia Ferrarija *Il Costume Antico e Moderno*, te o aspektima uraloazijskog šamanizma prema izvješćima putnika iz 19. stoljeća.

Posljednje poglavlje knjige odnosi se na šamanizam sjevernoameričkih Indijanaca u komparativnoj perspektivi s ugrofinskim korespondentima.

Iako solidan etnografsko-povijesni rad, bilo bi poželjno da unutar discipline čitamo i više radova koji bi pokušali reflektirati fenomen šamanizma te hermeneutičkom interpretacijom nastojati iznijeti na vidjelo one njegove osobine koje u pominim nabranjima različitih pojava oblika i njihovim temeljitim opisima ostaju oneprisućenima.

Snježana ZORIĆ